

Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış
RİSÂLE-İ ATTÂRLIK
(TÂCÜ'R-RİSÂLE)

İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM

Dr. Mehmet Mustafa Karaca

Ankara 2022

Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış
Risâle-i Attârlık
(Tâcü'r-Risâle)
İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım

Yazar

Dr. Mehmet Mustafa Karaca

ISBN: 978-625-7305-79-2

1. Baskı

Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 443

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	9
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	11
GİRİŞ.....	13
1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ.....	13
2. MESLEK RİSALELERİ.....	15
3. YAZMA ESERİN ÖZELLİKLERİ.....	17
4. ESERİN DİKKAT ÇEKEN BAZI DİL VE İMLA ÖZELLİKLERİ.....	17
5. ESERİN İÇERİĞİ.....	19
5.1. Attarlık Mesleğininin Kökeni ve İslamdaki Yeri.....	19
5.2. Risalede Yer Alan Din ve Meslek Büyükleri.....	21
5.3. Sekiz Makam.....	24
5.4. Tasavvufun Dört Makamı.....	24
5.5. Attarlar.....	24
5.6. Attarlar için Farz Sayılan Durumlar.....	24
5.7. Attarlar İçin Vacip Sayılan Durumlar.....	25
5.8. Attarlar İçin Sünnet Sayılan Durumlar.....	26
5.9. Tüccarların Uyması Gereken On İki Şart.....	27
5.10. Attarlar İçin Müstehap Sayılan Durumlar.....	27
5.11. Attarlar İçin Bidat Sayılan Durumlar.....	28
5.12. Attarlar İçin Haram Sayılan Durumlar.....	28
5.13. Tekbir Söylemek ve Tekbir Sahibi Olmak.....	29
5.14. Dualar.....	30
METİN.....	31
DİZİN.....	51
SONUÇ.....	125
KAYNAKLAR.....	127
TIPKIBASIM.....	129

ÖN SÖZ

Türk dilinin Batı kolu olan Oğuz Türkçesiyle Anadolu sahasında pek çok eser verilirken aynı şekilde Doğu sahasında da çeşitli kültür merkezlerinde Türk dili ile eşsiz eserler meydana getirilmiştir. Yazılı ürünlerin dışında pek çok edebî tür de kulaktan kulağa aktararak sözlü olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu eserlerin pek çoğu da Çağatay Türkçesinin son dönemi olan geç dönem Çağatay Türkçesiyle veya modern lehçesi Uygur Türkçesi ile yazıya aktarılmıştır. Bu türler içerisinde hem Türk dili hem de Türk kültürü açısından önemli bir yere sahip olan meslek risaleleri de vardır. Türk toplumun en canlı tabakalarından birini oluşturan ticaret hayatına ait gelenek ve görenekler bu eserler sayesinde varlığını devam ettirmiş ve ebedileştirmiştir.

Bu çalışmada *Staatsbibliothek zu Berlin Ms. or. oct. 1674* numarada kayıtlı *Risale-i Attarlık* isimli eser incelenmiştir. Çalışma, *Giriş, Metin, Gramatikal Dizin* ve *Tıpkıbasım* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi hakkında ve yazma eserin dil ve imla özellikleri ile içeriği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin çeviri yazılı metnine ve üçüncü bölümde ise eserin gramatikal dizinine yer verilmiştir. Son olarak da yazma eserin tıpkıbasımı eserin sonuna eklenmiştir.

Bu çalışma yayına hazırlanırken özellikle metin ve dizinle ilgili yardım ve desteklerini gördüğüm Dr. Erol Çelik'e, Prof. Dr. Ahmet Navmedov'a, Prof. Dr. Adem Öger'e, Doç. Dr. Hasan Gültekin'e, Doç. Dr. Ali İhsan Yapıcı'ya, Doç. Dr. Erkan Salan'a, Doç. Dr. Hasan Karaca'ya, Dr. Cihan Doğan'a, Dr. Harun Kaya'ya, daima desteklerini gördüğüm Sayın Olcay Kılavuz'a, Sayın Fatih Erdem'e, kardeşlerim Muzaffer Karaca ve Nuri Karaca'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Özellikle doktora eğitimimden bugüne kadar bilgi, tecrübe ve anlayışıyla sürekli desteklerini gördüğüm saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Fatma Özkan'a ve üzerimde emeği bulunan bütün hocalarıma saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca zaman zaman ihmal ettiğim aileme, eşime ve kızım Emine Gülce'ye sabır ve anlayışları için teşekkür ederim.

Dr. Mehmet Mustafa KARACA

KAYNAKLAR

- Alper, Serap. (2016). Risâle-i Sâbûn-Gerlik. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 45-69
- Alyılmaz, Semra. (2011). *Risâle-i Müze-dûzluk (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Elik Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Clauson, Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Çakmak, Serkan. (2016). Jarring Koleksiyonundan Uygurca meslek risaleleri (Giriş-inceleme-metin-dizin). Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Eker, Ümit. (2018). Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Risâle-i Yafındilik “Örtünme Risalesi” Adlı Eser (Dil Özellikleri, Çevriyazı, Türkiye Türkçesine Aktarma, Tıpkıbasım). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (11), 75-98.
- Eker, Ümit, Zal, Ünal. (2014). Risâle-i Temürçilik. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. (4), 11-23.
- Erbay, Fatih. (2012). Çağatay Türkçesiyle Yazılmış İki Risâle: Risâle-i Çârvâdârçılık ve Risâle-i Dihkânçılık. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. (9) 4, 103-124.
- Gönel Sönmez, Tugba. (2017). Risâle-i Müze-Dûzluk (Ayakkabıcılık Risalesi). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 10, 161-162.
- Eckmann, Janos. (2017). *Çağatayca El Kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaca, Mehmet Mustafa. (2022). Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Hayvancılık Risalesi: Risale-i Çârvâçılık. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 84- 105.
- Karaca, Mehmet Mustafa. (2022). Risale-i Bakkalçılık Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 6. Cilt, 1. Sayı, 89-108.
- Kotan, Hüsna. (2019). *Risale-i Serteraş*. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 63, 563-591.

- Necip, Emir Necipoviç. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev.: İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tek, Recep. (2016). *Risale-i Kassâblık ve Özellikleri*”, *Risâle-i Kassâblık*. (Ed. Adem Öger-Filiz Kılıç). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep. (2016). *Risale-i Harrâtlık ve Özellikleri*”, *Risâle-i Harratlık*. (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep. (2016). “*Risale-i Aşfezlik ve Özellikleri*”, *Risâle-i Aşfezlik*. (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep. (2017). “*Risale-i Dehkâncılık ve Özellikleri*”, *Risâle-i Dehkâncılık*. (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep (2017). “*Risale-i Mûze-dâzluk ve Özellikleri*”, *Risâle-i Mûze-dâzluk* (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep; Öger, Adem. (2017). *Risale-i Nân-vâyılık ve Özellikleri*. (Ed. Adem Öger-A. Turan Türk). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öger, Adem (2019). Uygur Türklerinde Fütüvvet Kültürü, Fütüvvet-Nâmeler ve Ahilik Teşkilatına Etkileri. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2019/13, s. 1-11.
- Öger, Adem (2016). Uygurlarda Risalecilik Geleneği ve Rengrizlik Risalesi. (Nuriman Abdureşit Kaşgari ile birlikte). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (41), 2016, 151-183.
- Paçacıoğlu, Burhan (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Shaw, Robert Barkley (2014). *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*. (Çev. Fikret Yıldırım). TDK.
- Steingass, Francis (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beyrut: Typopress.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, Suat. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Elektronik kaynaklar**
- Kubbealtı Lugatı: <http://www.lugatim.com/> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28.04.2022).
- Ötüken Türkçe Sözlük: <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim Tarihi: 30.04.2022).